

AR TAMBORĒJUMU ROTĀTĀS LITURĢISKĀS TEKSTILIJAS (19. GS. BEIGAS – 20. GS.) LATGALĒ¹

Aija Jansone

Dr. hist., pētniece, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts; Etnogrāfijas departamenta vadītāja, Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs.

Zinātniskās intereses: Latvijas tekstiliju, rokdarbu un apģērba attīstības vēsture uz Eiropas kultūras vēstures fona; daiļamatniecības attīstība Latvijā un trimdā.

Raksts ir par Latgales liturģisko tekstiliju vēsturi. Lielā apjoma dēļ rakstā analizēta tikai viena no 19. gs. beigās – 20. gadsimtā tautā daudz strādātām, bet maz pētītām rokdarbu tehnikām, t. i., tamborējums. Materiāla analīze balstās uz 260 Latgales kultūrvēsturiskajā apgabalā apzinātām ar tamborējumu rotātām liturģiskajām tekstilijām, kas ļauj tuvāk ieskatīties katoļu priesteru balto apģērbu (alba, komža) un balto altārsegu izpildījumā, ieskicēt vietējo rokdarbnieču iesaisti un lomu to darināšanā un rotāšanā, kā arī liturģiskajās tekstilijās lietoto tamborēšanas prasmju pārnesi uz laicīgām, tautā lietotām telpu, gultas un apģērba tekstilijām. Pētījumā izmantota materiāla klasifikācijas, kultūrvēsturiskā un statistikas metode.

Atslēgas vārdi: tamborējums, mežģīne, liturģiskās tekstilijas: alba, komža, altārsega.

IEVADS

Tautas daiļrades, tostarp, rokdarbu² attīstību mūsdienā Latvijas teritorijā daudzu gadsimtu garumā ir ietekmējusi Eiropas kultūra, kas vienkāršo tautu sasniedza ar pilsētu, muižu un baznīcu starpniecību. Rakstā akcentēta rokdarbu ienākšana, strādāšana un tautas esētiskās gaumes pilnveide, lielā mērā ietekmējoties no baznīcā redzētām tekstilijām.

Lai apzinātu katoļu liturģiskās tekstilijas dievnamos (uz vietas), kā arī uz jauniegūto materiālu bāzes izveidotu rakstītos avotus (liturģisko

¹ Raksts tapis Valsts pētījumu programmas projekta “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” (VPP-IZM-2018/1-0018) ietvaros.

² “Mūsdienās ar nosaukumu “rokdarbi” pieņemts apzīmēt priekšmetus, kas darināti dažādās tehnikās, galvenokārt tekstilizstrādājumus, adījumus, izšuvumus, tamborējumus, mežglojumus, dažādas mežģīnes.” – Alsupe, Aina, Kargāne, Ausma (1988). *Tautas lietišķā māksla Padomju Latvijā*. Rīga: Zinātne, 10. lpp.

tekstiliju aprakstus un vizuālos materiālus) un dotu savāktā materiāla zinātnisku izvērtējumu, 2018. gadā Valsts pētījumu programmas projekta “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros raksta autore uzsāka darbu pie zinātniskās tēmas “Latvijas katoļu dievnamu tekstiliju loma tautas estētisko vērtību pilnveidē”. Līdz 2021. gadam Latgalē ir apzinātas 2100 katoļu liturģiskās tekstilijas, kas skaidri iezīmē 17.–20. gs. Eiropas kultūras procesus ietekmi uz rokdarbu izplatību, apguvi, strādāšanu un estētisko vērtību izpratnes pilnveidošanos Latvijas teritorijā.

Fenomenāli, ka līdz pat mūsdienām Latvijas katoļu dievnamos kopš to darbības sākuma gadiem ir saglabātas dažādu laiku liturģiskās tekstilijas, kas rāda milzīgu gan materiāla, gan tehniskā un mākslinieciskā izpildījuma daudzveidību. Piemēram, liturģiskajās tekstilijās redzam:

- 17.–19. gs. austos damasta, lina, brokāta, dabiskā zīda, samta u. c. audumus;
- 17.–18. gs. Itālijā austās metāla diegu mežģīnes;
- 18.–19. gs. brokāta lentes u. c. tekstiliju malu apdares materiālus;
- 18.–19. gs. knipelētās mežģīnes, krāsainos un baltos izšuvumus;
- 19. gs.–20. gs. sākuma tikla, tilla darbus, adījumus, tamborējumus, aplikācijas u. c. rokdarbus.

Apzinoties šo nenovērtējamo kultūras mantojumu, liturģiskās tekstilijas ir iekļautas daudzu Latvijas muzeju krājumos, kā Rundāles pils muzejā, Ģ. Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejā, Kuldīgas novada muzejā, Preiļu Vēstures un lietišķās mākslas muzejā u. c., kā arī atsevišķās privātās kolekcijās, dodot šo kolekciju vai priekšmetu aprakstus, kas pašlaik arī veido mūsu zināšanu kopumu par liturģiskajām tekstilijām Latvijas teritorijā.

Padziļināta interese par liturģisko tekstiliju vēsturi ir vērojama arī citviet pasaulē. Tā Zviedrijā (Upsalas Universitātē) liturģiskās tekstilijas pēta Lēna Dārena (*Lena Dahrén*),³ Austrijā Katja Šmica fon Lēdebura

³ Dahrén, Lena (2014). Fashioning the Early Modern Swedish Nobility – mirrored in preserved 17th-century liturgical textiles. In: T. Engelhardt Mathiasen, M.-L. Nosch, M. Ringgaard, K. Toftegaard and M. Venborg Pedersen (eds.). *Fashionable Encounters: Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*. Oxbow Books, pp. 105–118; Dahrén, Lena (2015). Folkliga knypplingar i jämförelse med knypplingar av guld och silver. In: Margareta Nockert (ed.). *Konstnärlig kultur: Agnes Geijer och textilforskningen*. Uppsala: Upplandsmuseet, pp. 243–262.

(Katja Schmitz-von Ledebur),⁴ Polijā Beata Bedrońska-Slotowa (*Beata Biedrońska-Słotowa*) un Joanna Regīna Kovaļska (*Joanna Regina Kowalska*),⁵ Serbijā Dragiņa Maskareli (*Draginja Maskareli*),⁶ Turcijā mākslas vēsturniece Nurhana Atasoja (*Nurhan Atasoy*)⁷ u. c. Arī mūsu tuvējos kaimiņos Lietuvas kultūras izpētes institūta Sakrālās mākslas departamentā tiek pētītas dažādas sakrālās mākslas izpausmes, piemēram, Gabijas Surdokaites-Vitienes (*Gabija Surdokaitė-Vitienė*) zinātniskā interese ir vairāk saistīta ar liturģisko izšuvumu vēsturi,⁸ bet jautājumā par tamborējumu liturģiskajās tekstilijās viņa vēl nav iedziļinājusies.

Liturģisko tekstiliju vēstures problemātika ir ļoti plaša. Minēto pētnieku redzeslokā ir:

- liturģisko audumu un priekšmetu vēsture: to izcelsme, materiāls, rotājuma tehnikas, iegāde, izplatības ceļi un gatavo darinājumu pielietojums:
 - a) izejmateriālu, audumu, rotājuma motīvu, izpildījuma tehniku u. c. imports no Austrumu zemēm, tirdzniecības ceļu izpēte;
 - b) Eiropas manufaktūru un tekstilrūpniecības attīstības vēsture – priekšmeta darināšanai izmantotās iekārtas (darbarīki), izejmateriāls, pats darināšanas process, lietotā aušanas un rokdarbu tehnika, rotājuma ornamenti, kurā tas izpildīts;

⁴ Schmitz-von Ledebur, Katja (2016). *Gottes Lob: Kirchliche Textilien aus der Zeit Maria Theresias*. Wien: KHM – Museumsverband.

⁵ Biedrońska-Słotowa, Beata, Kowalska, Joanna Regina (2003). *Za modą przez wieki: Ubiory z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie*. Kraków: Muzeum Narodowego w Krakowie.

⁶ Maskareli, Draginja (2018). To the Altar and Beyond: Hidden Traces of Women's Wedding Clothes in the Treasury of the Parish Church in Prčanj. In: *The Narrative Power of Clothes: Proceedings of the ICOM Costume Committee annual meeting, London, 25–29 June 2017*. Pieejams: <http://network.icom.museum/costume/publications/proceedings-of-the-icom-costume-committee-annual-meeting-in-london-2017/L/0/> (skatīts 20.10.2021.).

⁷ Atasoy, Nurhan, Denny, Walter B., Mackie, Louise W., Tezcan, Hülya (2001). *İpek: Imperial Ottoman Silks and Velvets*. London: Azimuth Editions; Atasoy, Nurhan, Uluç, Lâle (2012). *Impressions of Ottoman Culture in Europe, 1453–1699*. Istanbul: Armaggan Publications.

⁸ Surdokaitė-Vitienė, Gabija (2019). Siuvinėti liturginiai rūbai Džukijoje: kilmė, stiliai, ornamentai. *Dainava: dzūkų kultūros žurnalas*, 1(37), p. 35–45; Surdokaitė-Vitienė, Gabija (2014). Augalinis ornamentas XVIII a. audiniuose: kilmė, motyvai, mados. In: Aleksandra Aleksandravičiūtė (sud.). *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 162–192.

- dāvinājumu baznīcai izcelsme un loma. Īpašs pētnieciskais virziens – augstdzimušo sieviešu baznīcai atdāvināto kāzu tērpu izmantošana grezno liturģisko tērpu (ornāts, stola, manipul u. c.) pašūšanā;
- tautas meistarū iesaistīšanās rokdarbu strādāšanā dievnamam, kā arī privātpersonu darinājumi/dāvinājumi baznīcai;
- liturģisko tekstiliju ietekme uz vienkāršās tautas goda drānu un sadzīves tekstiliju rotāšanu.

Lai rastu kaut vai nedaudzas atbildes uz minētajiem jautājumiem, radās doma apzināt materiālu pašos katoļu dievnamos. Mērķtiecīgu sakrālo rokdarbu izpēti Latgales kultūrvēsturiskajā apgabalā raksta autore aizsāka jau 2012. gadā ar Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta (LU LVI) un no 2017. gada arī ar Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja (LEBM) atbalstu, bet kopš 2018. gada to turpināja Valsts pētījumu programmas ietvaros.

Līdz 2021. gadam Latvijas teritorijā jau apzināti Aglonas, Balvu, Dagdas, Krustpils, Ludzas, Madonas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Vārkavas, Varakļānu, Viļakas un Viļānu novada katoļu dievnami. Materiālu vākšanas procesā priekšmeti tiek rūpīgi apskatīti, uzmēroti, nofotografēti un aprakstīti. Savāktais materiāls priekšmetu aprakstu un fotogrāfiju formātā tiek nodots glabāšanā LU LVI Etnogrāfisko materiālu krātuvē (2100 vienības) un LEBM arhīvā (1808 vienības), bet iegūtais lietiskais materiāls (118 priekšmeti) ir papildinājis LEBM krājumu. Tādā kārtā tiek radīti jauni rakstītie un lietiskie avoti, kas vēl gaida savu izvērtējumu.

Latgales katoļu dievnamu liturģisko tekstiliju saglabāšanās pakāpe ir laba, dievnamos tās tiek rūpīgi glabātas speciāli šim nolūkam izgatavotās lādēs, kumodēs un drēbju skapjos. Bieži lietotais priesteru apģērbs tiek kārts uz platiem plečiņiem (drēbju pakaramajiem), vai arī tērpi izklātā veidā tiek likti kumožu atvilktnēs.

Pētniecības gaitā zināmas problēmas radās ar liturģisko tekstiliju datēšanu, jo ziņas par to izcelsmi vai darinātāju nekad netiek pierakstītas. Lai daudz maz pietuvinātos vēsturiskajai patiesībai, tekstiliju datēšanā lieti noder:

- apdzīvotās vietas, pagasta, pilsētas vai muižas, kuras teritorijā dievnams atrodas, vēsture;
- dievnama celšanas/pārbūves laiks, kas salīdzināms ar kultūras procesiem Eiropā, tostarp konkrētā rokdarba attīstību;

- jauno izejmateriālu (zīds, samts, kokvilna) ienākšanas laiks Latvijas teritorijā un izplatības ģeogrāfija;
- rokdarbu materiālu (diegi, lentes, pērles) un speciālās literatūras (rokdarbu albumu) izplatības iespējas un dažādu rokkrakstu – rokdarbu rakstu krājumu (rakstraudžu) tapšanas laiks un saturs;
- atmiņu stāstījumi par kādu no 20. gs. otrās puses liturģisko tekstiliju darinātāju, taču šādi materiāli ir pieejami tikai atsevišķos gadījumos.

Liturģiskās tekstilijas parasti rotāja. Rotājumam vajadzēja būt greznam un izteiksmīgam, ko panāca ar piemērotu izejmateriālu, izstrādājuma krāsu, rotājuma tehniku un tā novietojumu konkrētā darinājumā.

Katoļu liturģiskās tekstilijas pēc to funkcionalitātes iedala:

- priesteru apģērbā (sutana, alba, komža, stola, manipul, ornāts, kapa, galvassegas, roku un kāju āvums);
- baznīcu interjera tekstilijās (altārsegas, dekoratīvas sedziņas/galdautiņi, dvieļi, karogi, baldahīni, zvanu lentes u. c.).

Pēc izpildījuma krāsas liturģiskās tekstilijas iedala:

- krāsainajās tekstilijās (ornāts, stola, manipul, biķera veļums, zvana lente, karogs, baldahīns u. c.);
- baltajās tekstilijās (albas, komžas, altārsegas, dvieļi, sedziņas u. c.).

Liturģiskās tekstilijas visos laikos tika izgatavotas saskaņā ar attiecīgā perioda jaunākajiem tekstiliju darināšanas un rotāšanas paņēmieniem, šo prasmju apguves iespējām uz vietas. Tikai balto tekstiliju grupā (priesteru albu un komžu, kā arī altārsegu rotājumā), sākot ar 19. gs. otro pusi, redzam praktiski visas Eiropā savā laikā modē nākušās rokdarbu tehnikas:

- izvilkuma, tilla vai tikla darbus – t. s. balto darbu tehnikas, kas Latvijas teritorijā izplatās 19. gs. otrajā pusē un ir atskaņa no bīdermeiera mākslas stila;
- tamborējumu, kas Latvijas teritorijā ienāk 19. gs. 80. gados ar rokdarbu literatūru un visu 20. gs. ir ļoti populārs tautā strādāts rokdarbs;
- ar roku izšūtus broderī un rišeljē rotājumus, kas populāri kļūst 19./20. gs. mijā, bet no 20. gs. otrās puses tos bieži izšuj arī ar šujmašīnu.

AR TAMBORĒJUMU ROTĀTĀS LITURĢISKĀS TEKSTILIJAS

Īpaši liela rokdarbu daudzveidība liturģiskajās tekstilijās ir konstatēta, sākot ar 19. gs. pēdējo ceturksni, kad Latvijas teritoriju no Eiropas sasniedza daudz jaunu rokdarbu tehniku, tostarp tamborēšana, kas turpināja attīstīties visu 20. gadsimtu un arī mūsdienās ir ļoti populāra. Tamborējums ir mežģīņu – telpu tekstiliju un to apdares, kā arī apģērba gabalu darināšanas veids, kas Eiropā kļūst pazīstams tikai 19. gs. sākumā.

Saskaņā ar zviedru etnogrāfes Annas Majas Nilenas (*Anna-Maja Nylén*, 1912–1976) pētījumiem tamborējums Skandināvijā ienāk no Vidusjūras valstīm ap 1800. gadu, bet zviedru zemnieku vidū tas izplatās tikai 19. gs. vidū.⁹ Latvijas teritorijā tamborējums ir konstatēts, sākot ar 19. gs. nogali, tā bija viena no aizgūtām rokdarbu pamattehnikām, kas šeit ienāca un nostiprinājās “starpkultūru sakaru ietekmē”.¹⁰

Tamborējumu straujo izplatību un popularitāti Latvijas teritorijā veicināja šādi priekšnosacījumi:

- no 19. gs. otrās puses jaunizveidotajos rokdarbu veikalos varēja iegādāties tamborēšanai nepieciešamos diegus un adatas;
- daudzas liturģisko tekstiliju darinātājas iedvesmu guva no Eiropas rokdarbu literatūras – grāmatām, žurnāliem un modes lapām. Latvijas teritorijā bija zināmi Eiropā izdotie rokdarbu žurnāli “Muster Altdeutscher Leinenstickerei”¹¹ un “Journal des Dames et des Demoiselles”,¹² kā arī Terēzes Dilmontes (*Thérèse de Dillmont*, 1846–1890) sastādītā rokdarbu enciklopēdija,¹³ kurā vesela nodaļa ir veltīta tamborējuma tehnikas apguvei;
- zināma loma bija arī organizētai rokdarbu apmācībai, kura 19./20. gs. mijā sāka aktivizēties visā Latvijas teritorijā.

Lai arī tamborēšana ir šķietami vienkārša rokdarbu tehnika, kurai ir nepieciešams tikai diegs un viena tamboradata, rokdarbniecēm

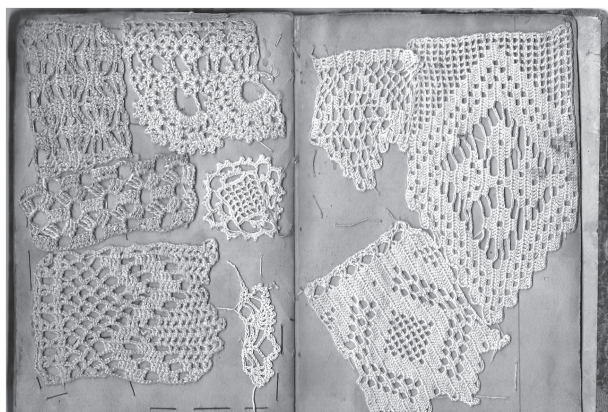
⁹ Nylén, Anna-Maja (1977). *Swedish Handcraft*. New York: Van Nostrand Reinhold, p. 286.

¹⁰ Priberga, Dagmāra (2016). *Mežģīņu mantojums Latvijā: Senās mežģīnes. Praktiskā grāmata*. Rīga: Latviešu tautas mākslas savienība, 289. lpp.

¹¹ *Muster Altdeutscher Leinenstickerei* (1880). Berlin.

¹² *Journal des Dames et des Demoiselles* (1878). Paris.

¹³ Dillmont, Thérèse de (1886). *Encyclopedia of Needlework*. France: Editor Mulhouse.

1. att. Tamborējumu paraugu grāmatiņa (50 paraugi). Varakļāni.
A. Jansones īpašums

Fig. 1. Crochet sample book (50 samples). Varakļāni.
The property of A. Jansone

bija cītīgi jāmācās tās dažādie tehniskie paņēmieni un kompozīcija. Par to, cik nopietns bija šī rokdarba apmācības process, varam spriest pēc 19./20. gs. mijas un 20. gs. sākuma rokkrakstiem (rokdarbu burtņīcas, klades), tautā sauktiem par *rakstraudžiem*. Veidot rakstraudžus bija vispārpieņemta sava laika dažādu rokdarbu apguves metodika, par ko liecina audumu,¹⁴ izšuvumu¹⁵ un tamborējumu (BDM 9183; 9184; 9185; 9186) rakstraudži, kas bija pašas rokdarbnieces apmācības procesā veidots rakstu krājums (1. att.), ko vēlākos dzīves gados varēja papildināt un, galvenais, izmantot kā ierosmes avotu konkrētā darinājuma raksta izvēlei.

TAMBORĒJUMS PRIESTERU APĢĒRBĀ

Tamborējumu tehnikā darinātās mežģīnes ir ļoti dekoratīvas un ažūras, tāpēc tās labi iederējās priesteru balto liturģisko apģērbu (alba, komža¹⁶) (2., 3. att.) un altārsegu rotājumā.

¹⁴ Jansone, Aija (sast.) (2019). *Somu audēju grāmata*. Rīga: Zinātne.

¹⁵ Jansone, Aija (2020). Izšuvumu rakstraudži Latvijas teritorijā (19. gs. – 20. gs. pirmā puse). *Arheoloģija un etnogrāfija*, XXXI. Rīga: Zinātne, 176.–196. lpp.

¹⁶ Alba un komža ir garīdznieku apģērbi liturģisku funkciju veikšanai. Alba ir garš tērps, šūts no balta lina vai kokvilnas auduma. Albas apakšējā mala un piedurkņu gali nereti rotāti kādā no rokdarbu tehnikām. Albu velk virs sutanas un apjož ar jostu – *cinguli*. Komža visbiežāk ir šūta no lina auduma un sniedzas līdz ceļiem. Arī komžas piedurkņu gali un apakšējā mala bieži ir rotāti. Pie komžas jostu nesien.

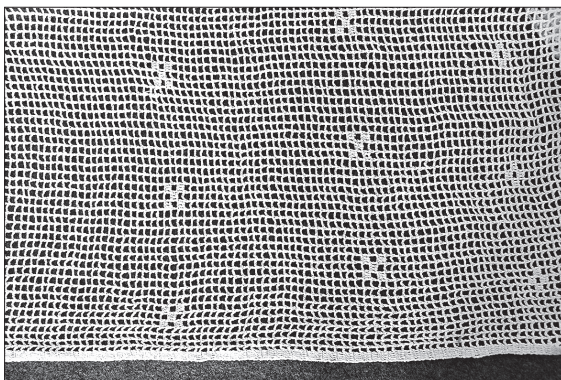
Zīmīgi, ka līdz pat mūsdienām saglabāto *albu* pamatkonstrukcija ir identiska gadsimtiem ilgi praktizētam tradicionālā tautas tērpa krekla taisnā diega piegriezumam ar speciāli iestrādātu pleca daļu (uzpleci un ķīli), garām piedurknēm ar taisniem dūrgaliem, iešūtiem paduses ķīļiem. Vienīgā atšķirība ir tā, ka *alba* ir šūta ļoti apjomīga un gara, jo to vilka virs priesteru tērpa – sutanas. Albas garums svārstījās no 149 līdz 192 cm, platums – no 220 līdz 247 cm, un to viudklī apsēja ar jostu, sauktu par *cinguli*.

Līdzīgi kā zemnieku kreklus, arī *albas* un komžas senatnē sašuva ar rokām, bet no 19. gs. 60. gadiem, ieviešoties šujmašīnām, liturģiskos apģērbus šuj ar tām un plakanām veļas vīlēm.

Ir zināms, ka senākās *albas* bija nerotātas, bet, sākot ar 17. gadsimtu, tās apakšdaļu un piedurknes mēdza arī izgreznot dažādās rokdarbu tehnikās.

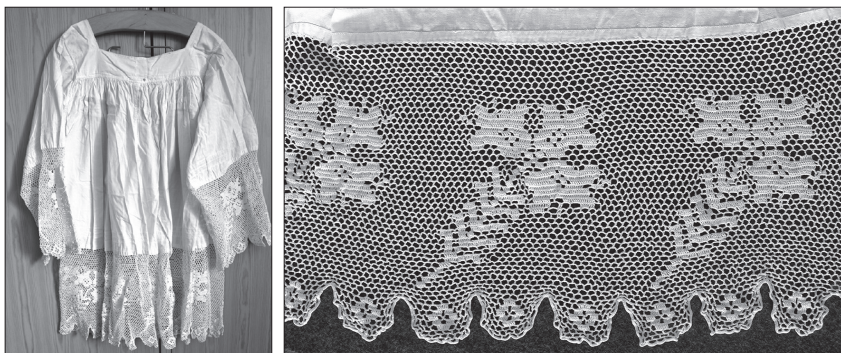
Latgales katoļu dievnamu *albu* un komžu rotājumam izmantotas visas savā laikā zināmās balto darbu tehnikas, bet no 20. gs. pirmās puses visizplatītākais rotājums ir tamborētās mežģīnes, kuru platums svārstās no 10 līdz 55 cm.

Pašreizējā izpētes stadijā ir apzinātas 58 ar tamborējumu rotātās *albas* un komžas. Salīdzinot ar analogiski rotātām altārsēgām (202 gab.), to ir mazāk. Līdz mūsdienām saglabātās *albas* un komžas ir rotātas arī citās rokdarbu tehnikās: ar rišeljē izšuvumiem, izvilkuma darbiem vai tīkla mežģīnēm, kā arī nošūtas ar rūpnieciski darinātām mežģīnēm.

2. att. Alba (garums 149 cm, platums 220 cm), tamborētā mežģīne 53 cm plata. Krustpils Vissvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11617. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 2. Alb (h – 149 cm, width 220 cm) with 53 cm wide crocheted lace, at the Roman Catholic church in Krustpils. BDM ZM 11617. Photo: A. Jansone, 2019

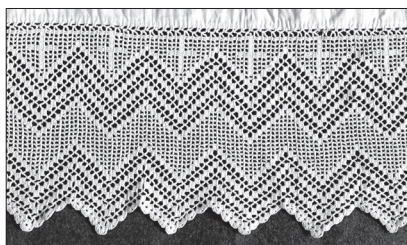

3. att. Komža (garums 92 cm, platums 222 cm), tamborētā mežģīne 29 cm plata. Krustpils Visvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11620. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 3. Surplice (h – 92 cm, width 222 cm) with 29 cm wide crocheted lace, at the Roman Catholic church in Krustpils. BDM ZM 11620. Photo: A. Jansone, 2019

Visbiežāk albu un komžu mežģīnes tamborēja vietējās zemnieces un rakstu izvēli noteica tamborētājas prasmes, pieejamā rokdarbu informācija, gaume, attēlojamo kompozīciju saturs un vizuālais vēstījums. Mežģiņu tamborējumos tika izmantoti šādi raksti:

- ģeometriskie ornamenti (4., 5. att.),
- florālie motīvi (rozes, lilijas u. c. ziedi) (6. att.),
- raksti ar liturģisko tematiku (7. att.).

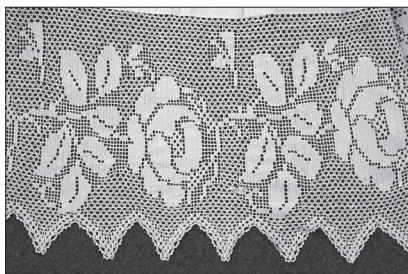
4. att. Alba (garums 149 cm, platums 247 cm), tamborētās mežģīnes platums 20 cm. Augustovas Sv. Elizabetes Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11321. Foto: A. Jansone, 2018

Fig. 4. Alb (h – 149 cm, width 247 cm) with 20 cm wide crocheted lace, at Augustova Roman Catholic Church. BDM ZM 11321. Photo: A. Jansone, 2018

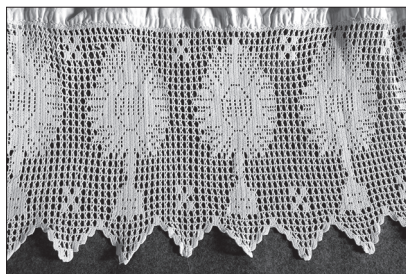
5. att. Komža (garums 92 cm, platums 228 cm), tamborētās mežģīnes platums 9 cm un 14 cm. Vārkavas Visvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11105. Foto: A. Jansone, 2017

Fig. 5. Surplice (h – 92 cm, width 228 cm) with 9 cm and 14 cm wide crocheted laces at Vārkava Roman Catholic Church. BDM ZM 11105. Photo: A. Jansone, 2017

6. att. Komža (garums 98 cm, platums 222 cm), tamborētās mežģīnes platums 27 cm un 37 cm. Vārkavas Vissvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11103. Foto: A. Jansone, 2017

Fig. 6. Surplice (h – 98 cm, width 222 cm) with 27 cm and 37 cm wide crocheted laces at Vārkava Roman Catholic Church. BDM ZM 11103. Photo: A. Jansone, 2017

7. att. Komža (garums 114 cm, platums 206 cm), tamborētās mežģīnes platums 28 cm. Augustovas Sv. Elizabetes Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11323. Foto: A. Jansone, 2018

Fig. 7. Surplice (h – 114 cm, width 206 cm) with 28 cm wide crocheted lace at Augustova Roman Catholic Church. BDM ZM 11323. Photo: A. Jansone, 2018

AR TAMBORĒJUMU ROTĀTĀS ALTĀRSEGAS

Līdz 2021. gadam Latgales kultūrvēsturiskā apgabala katoļu dievnamos ir apzinātas 202 ar tamborētām mežģīnēm rotātās *altārsegas*, kuras tika darinātas kā atsevišķi priekšmeti (vienā eksemplārā), gan arī veidoti veseli liturģisko tekstiliju ansambļi (altārsega centrālajam un diviem sānu altāriem vai altārsega+alba+komža), izpildīti vienā materiālā, tehnikā un rotājošā rakstā. Parasti altārsegas bija lielas, to izmēri svārstījās no diviem līdz sešiem metriem garumā un 70–80 cm platumā (audums steļļu platumā).

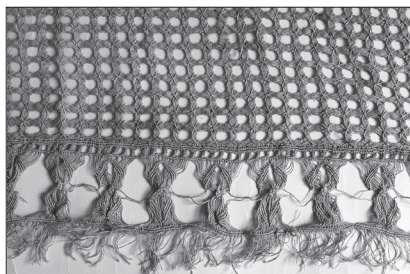
Balto altārsegu rotājums attīstījās līdz ar sava laika rokdarbu tendencēm. Senākās altārsegas bija darinātas no balināta, trinīti, vienkārtni vai dreļļa rakstā austa linu auduma ar velku vai sietām bārkstīm (8. att.). Sākot ar 19. gs. nogali, altārsegas kļuva daudz greznākas un dekoratīvākas (9. att.). Zīmīgi, ka, tiklīdz tapa zināma kāda jauna rokdarbu tehnika, tā tūlīt tā parādījās reprezentablajās dievnamu liturģiskajās tekstilijās.

No 20. gs. sākuma līdzās tīkla, tillā izšūtajām vai adītajām mežģīnēm visizplatītākais altārsegu rotājums ir tamborētās mežģīnes. Par visvērtīgākajām tika uzskatītas linu, bet kopš 20. gs. vidus par diezgan labām tika atzītas arī kokvilnas auduma altārsegas, kurām

8. att. Altārsega ar sietām bārkstīm (344 × 86 cm). Bēržu Sv. Annas Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11512. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 8. Altar cover with sieve fringe (344 × 86 cm) at Bēržu Catholic Church. BDM ZM 11512. Photo: A. Jansone, 2019

9. att. Altārsega, lins, ažūrs audums (320 × 74 cm), 13 cm garas mezglotās bārkstis. Rugāju Vissvētākās Jaunavas Marijas Bezvainīgās Sirds Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11588. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 9. Altar cover from lace fabric (320 × 74 cm) with 13 cm meshed fringe at Rugāji Roman Catholic Church. BDM ZM 11588. Photo: A. Jansone, 2019

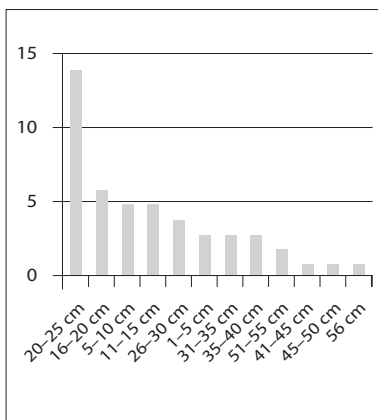
piešuva no baltiem kokvilnas, retāk linu diegiem tamborētu mežģīni. Altārsegu tamborētās mežģīnes bija 5–56 cm platas un 200–600 cm garas.

Mežģīņu platums procentuāli grupējas šādi: 20–25 cm (29%), 16–20 cm (13%), 11–15 cm (11%), 5–10 cm (11%), 26–30 cm (8%), 35–40 cm (6%), 31–35 cm (6%), 1–5 cm (6%), 51–56 cm (4%) (1. tabula).

Mežģīņu garums procentuāli sadalās šādi: 410–450 cm (24%), 350–400 cm (22%), 300–350 cm (15%), 450–500 cm (13%), 250–300 cm (11%), 200–250 cm (11%), 550–600 cm (2%) un līdz 200 cm (2%) (2. tabula).

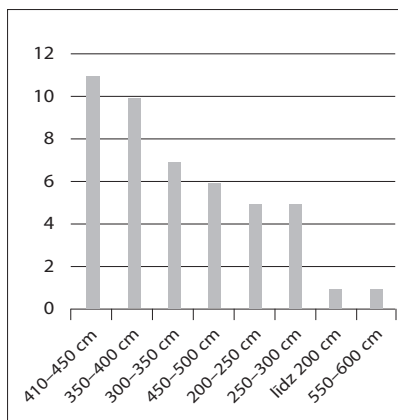
Mežģīņu garums bija atkarīgs no altārsegas izmēriem, jo ierasti mežģīni piešuva tās vienai garajai malai (10. att.), bet atsevišķos gadījumos bija rotātas trīs altārsegas malas – garā un abas sānu malas (11. att.). Altārsegu sānu malu mežģīnes varēja būt tāda paša raksta un platuma kā garajai malai vai arī šaurākas un izpildītas citā rakstā, jo mežģīņu izmērs un kompozīcija bija tamborētājas ziņā.

Daļu pieprasījuma pēc rotātām liturģiskajām tekstilijām nodrošināja specializēto darbnīcu pakalpojumi, bet lauku rajonos baznīcas izlīdzējās ar vietējo rokdarbu pratēju darinājumiem, no kuriem

1. tabula. Tamborēto altārsegu mežģiņu platums

Table 1. The width of the crocheted lace for altar covers

2. tabula. Tamborēto altārsegu mežģiņu garums

Table 2. The length of the crocheted lace for altar covers

10. att. Altārsega (444 × 92 cm), tamborētā mežģiņe 38 cm plata. 20. gs. 60. gadi. Tilžas Sv. Jāzepa Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11122. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 10. Altar cover (444 × 92 cm), with 38 cm wide crocheted lace at Tilža Roman Catholic Church. BDM ZM 11122. Photo: A. Jansone, 2017

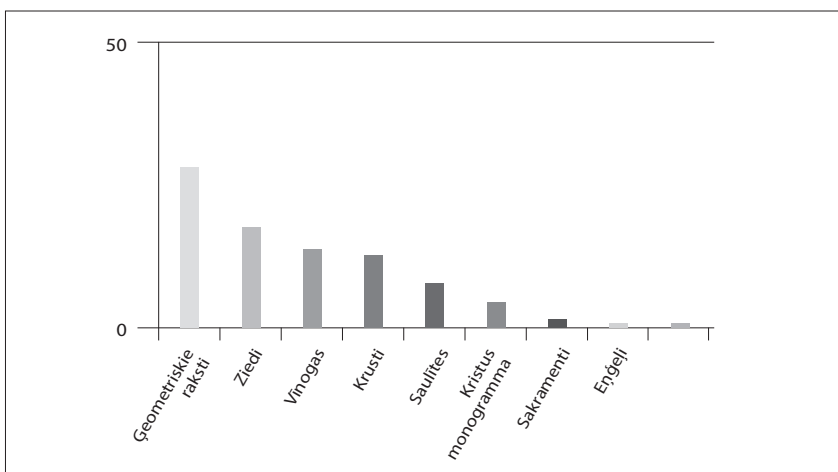

11. att. Altārsega (440 × 67 cm), tamborētā mežģiņe 23 cm plata. 20. gs. 60.–80. gadi. Rugāju Vissvētākās Jaunavas Marijas Bezvainīgās Sirds Romas katoļu baznīca. BDM ZM 11585. Foto: A. Jansone, 2019

Fig. 11. Altar cover (440 × 67 cm), with 23 cm wide crocheted lace at Rugāji Roman Catholic Church. BDM ZM 11585. Photo: A. Jansone, 2019

daudzi bija izpildīti augstā mākslinieciskā un profesionālā līmenī. Bieži rokdarbnieces pašas izvēlējās tamborējuma rakstu, tādā kārtā dievnamu noformējumā ienesot savu izpratni par skaisto un lietderīgo.

Līdzīgi kā albu un komžu rotājumos, arī altārsegās vispopulārākie bija latviešu tautas mākslai raksturīgie ģeometriskie raksti (32%), bieži izmantoti arī ziedu (20%), vīnogu (15%) un saulītes motīvi (9%). Protams, altārsegu mežģīņu rotājumā neizpalika arī reliģiskās tematikas motīvi, kā krusti (14%), Kristus monogramma (6%), sakramenti un eņģeļu atainojums (4%), bet proporcionāli to bija mazāk (3. tabula).

3. tabula. Altārsegu mežģīņu rotājošo rakstu motīvi
Table 3. Themes of adorning patterns for altar covers lace

Diemžēl daudzas vietējās liturģisko tekstiliju darinātājas, t. sk. mežģīņu tamborētājas, nav zināmas. Tikai retos gadījumos uzrunātie cilvēki var nosaukt kādu 20. gs. otrās puses vietējo rokdarbnieci, kura piedalījies dievnama liturģisko tekstiliju darināšanā. Piemēram, ir zināms, ka Veneranda Šabanska (1907–1971), 1968.–1970. gadā, būdama jau cienījamā vecumā, daudz tamborēja altārsegu špices Riebiņu Sv. Pētera un Pāvila Romas katoļu dievnamam; Anna Davedenoka (1939–2002) izšuva un tamborēja Viļānu Sv. Ercēnģeļa Miķeļa Romas katoļu baznīcai un klosterim; Salomeja Kokare

un Paulīne Repše 20. gs. 50. gados tamborēja Varakļānu Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas Romas katoļu baznīcai; Felīcija Kiriloviča (1931–2005) 20. gs. 60.–90. gados tamborēja Pasienes Sv. Dominika Romas katoļu baznīcai.

Lai gan mūsdienās vairāk vērojama tendence pāriet uz laikmetīgiem (sintētiskiem) audumiem, mašīnizšuvumiem un rūpnieciski darinātām mežģinēm, daudzviet Latgales katoļu dievnamos godā tiek turētas ar tamborējumu rotātās altārsegas, kas īpašās svētku reizēs tiek segtas uz altāriem vēl šodien.

TAUTĀ AR TAMBORĒJUMU ROTĀTĀS TEKSTILIJAS

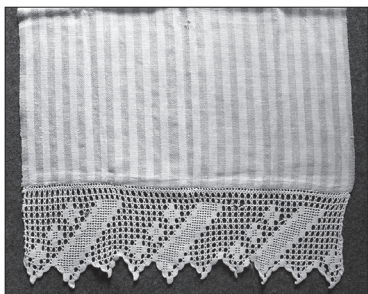
Laiks, kad Latvijas teritorijā kļūst pazīstama tamborēšanas tehnika, sakrīt ar pāreju uz jaunu saimniekošanas veidu, pilsētas tipa apģērbu un istabas iekārtu noformējumu, tāpēc to plaši izmantoja ne tikai liturģisko tekstiliju, bet arī lauku un pilsētu iedzīvotāju laicīgās dzīves telpas noformēšanā. Kā liecina pēdējos 30 gados etnogrāfu zinātniskajās ekspedīcijās savāktais materiāls, 20. gadsimtā Latvijā tamborējums bija ļoti populārs rokdarbs, tas ir izmantots telpu un gultas tekstiliju rotājumā, kā arī apģērba daļu darināšanā.

Tautā tamborēja:

- 1) mežģīnes kā papildinājumu dvieļu, palagu, spilvendrānu apdares un dekoratīviem ielaidumiem;
- 2) dažādas formas (kantainas, apaļas, ovālas u. c.) un izmēra galda sedziņas, galdautus, viesistabu aizkarus, gultas pārklājus;
- 3) apģērbus (jakas, šalles, cimdus u. c.) vai apģērba daļas (apkakles, veļas apdares u. c.).

Raksturīgi, ka no 20. gs. sākuma laukos vairāk tamborē dvieļu galu un palagu mežģīnes, vietām arī goda drānu (galvassegu, kreklu apkakli, aproču u. c.) malu apdares. Savukārt pilsētniecības tamborē liela apjoma darbus: logu aizkarus, galdautus, gultas pārklājus, savu tamborējuma devu saņem arī virsdrēbes un veļa.

Tamborējuma lielā popularitāte atstāja zināmu iespaidu arī uz pūra tekstiliju rotāšanu. Pūram darinātajos gultas veļas komplektos ietilpstošie mutes dvieļi (12. att.), palagi (13. att.) un spilvendrānas tika rotātas ar vienā rakstā tamborētu mežģīni.

12. att. Pūra dvielis (125 × 45 cm),
mājās auzs audums, tamborētā
mežģīne 14 cm plata. 20. gs.
30. gadi. Jēkabpils apr., Variešu pag.
"Ieviņas". F 74, 1399 c

Fig. 12. Dowry towel (125 × 45 cm),
made from home woven fabric,
14 cm wide crocheted lace. 1930.
Jēkabpils district, Variešu parish
"Ieviņas". F 74, 1399 c

13. att. Pūra palags (211 × 120 cm),
tamborētā mežģīne 15 cm plata. 20. gs.
30. gadi. Jēkabpils apr., Variešu pag.
"Ieviņas". Autore Anna Teile. F 74, 1400

Fig. 13. Dowry sheet (211 × 120 cm) 15 cm
wide crocheted lace. made by Anna Teile at
1930. Jēkabpils district, Variešu parish
"Ieviņas". F 74, 1400

Dievnamu un laicīgo tekstiliju mežģiņu tamborētājas pilsētās un laukos bija vienas un tās pašas personas, par ko liecina darinājumos redzamās mežģiņu kompozīcijas (ģeometriskie raksti).

NOBEIGUMS

Materiālu vākšanas darbs Latgales katoļu dievnamos turpinās, bet jau savāktās liecības ļauj izsekot tekstiliju izejmateriāla, krāsas, rokdarbu tehniku un izpildījuma kompozīcijas maiņai 400 gadu garumā (17. gs. – 20. gs. beigas) un to ietekmei uz tautā strādātiem rokdarbiem.

Draudze dievnāmā ne tikai klausījās priesteri, ērģeļu spēlē un dziedājumos, bet arī guva estētisko baudījumu, vērojot baznīcas arhitektūru, interjeru un liturģiskās tekstilijas, kas bija ne vien greznas un apbrīnas vērtas, bet ir arī noderīgas informācijas nesējas, no kā varēja daudz ko uzzināt un mācīties. Tajās bija pārstāvēti:

- dažāda laika tekstila izejmateriāli (lins, kaņepes, zīds, vilna, kokvilna);
- pasaules sasniegumi audumu darināšanā (brokāts, damasts, žakards, samts u. c.);

- no Eiropas dažādos laikos nākušās rokdarbu tehnikas (baltie darbi – izvilkumi, tikla darbi, tamborējums u.c.; pērlišu izšuvumi; krāsainie klājdūrieni u. c.);
- no Eiropas rokdarbu literatūras ienākušie rotājošie raksti, krāsu salikumi un kompozīcijas.

Un, tā kā visos laikos noformējuma elementu ziņā dievnami bija ļoti laikmetīgi, var pat teikt – moderni, konkrēto rotājumu parādīšanās liturģiskajās tekstilijās palīdz precizēt un saskatīt līdzības ar 19. gs. otrās puses zemnieku goda drānu, telpu un gultas tekstiliju rotājuma daudzveidību. Proti:

- 19. gs. vidū, kad bīdermeiera mākslas stila ietekmē baltie izvilkuma darbi (izšuvumi) nomaina krāsainos izšuvumus, ar tiem tiek rotātas gan liturģiskās tekstilijas, gan arī visu Latvijas kultūrvēsturisko apgabalu zemnieku krekli;
- 19. gs. vidū, kad modē nāk izšuvums tillā, tas vispirms redzams albu, komžu un altārsegu, vēlāk arī zemnieču – sievu aubju un kreklu apkakļu rotājumā;
- no 19. gs. 80. gadiem, kad Latvijas teritorijā ienāk tamborējums, katoļu dievnamos šai tehnikā bagātīgi rotā albas, komžas un baltās altārsegas, savu rotājuma devu saņem arī dažāda lieluma dekoratīvās sedziņas, salvetes un linu dvieļi, kurus baznīcai darina vai dāvina vietējās rokdarbnieces;
- 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā, kad populāri kļūst izšuvumi tīklā, liturģisko tekstiliju rotājumā tos redzam salīdzinoši reti, bet tautā (kā pilsētās, tā laukos) šīnī tehnikā labprāt izšuj logu aizkarus vai galdsegas;
- 20. gs. sākumā, kad modē nāk broderī un rišeljē izšuvumi, dievnamos parādās ar tiem bagātīgi greznotas albas, komžas un altārsegas, bet tauta šai tehnikā labprāt izšuj kā apģērbu – kleitu apkakles un apakšveļu, tā telpu tekstilijas – aizkarus, galdautus, sedziņas;
- 19. gs. nogalē, kad no Rietumeiropas un Amerikas tiek importētas šujmašīnas, ar tām daudz tiek šūtas dekoratīvās nošuves (*zēmītes*), kas tekstilijām piešķir izsmalcinātību. Dievnamos ar tām tiek rotātas albas un komžas, bet tautā *zēmītes* vairāk ir izmantotas gultas veļas, virsdrēbju (kleitu, blūžu) un apakšveļas (kreklu u. c.) noformējumā. Dekoratīvo nošuvju daudzums un precizitāte

bija atkarīga no šuvējas prasmēm, kuras apguva jau specializētajos kursos vai arodskolās.

Zinātniskās tēmas “Latvijas katoļu dievnamu tekstiliju loma tautas estētisko vērtību pilnveidē” izpētes laikā pirmo reizi Latvijas vēsturē ir sākti metodiska Latgales katoļu dievnamu liturģisko tekstiliju izejmateriāla un izpildījuma tehniku apzināšana, radīti jauni rakstītie un lietiskie avoti un sākti savākt pirmavotu zinātniska izvērtēšana. Līdz 2021. gadam lielā daļā Latgales katoļu dievnamu materiāls jau ir savākts, vēl atlikuši Krāslavas, Ludzas un Daugavpils novadi.

Analizējot apzinātās liturģiskās tekstilijas, iezīmējas pirmie vērojumi un likumsakarības, kas norāda uz zināmu 19. gs. otrās puses – 20. gs. liturģisko tekstiliju (alba, komža, altārsega) un vietējo zemnieču rokdarbu sinerģiju. Proti, liturģisko tekstiliju darināšanā izmantoja vietējo izejmateriālu (lins) un tradicionālo, daudzu paaudžu laikā par labu atzīto kreklu taisnā diega piegriezumu. Savukārt tauta lielā mērā ar baznīcas starpniecību iepazīna no Eiropas nākušās jaunās rokdarbu tehnikas (arī tamborēšanu), kas mudināja kā pilsētnieces, tā zemnieces apgūt jaunās tekstiliju rotāšanas prasmes, kuras izmantoja ne tikai liturģisko tekstiliju darināšanā, bet arī sava apģērba un dzīves telpas noformējumā. Tas lielā mērā cēla tautas kultūras līmeni, veidoja izpratni par skaisto un lika pamatus laicīgās 20. gs. lietišķās mākslas attīstībai.

SAĪSINĀJUMI/ABBREVIATIONS

- BDM ZM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja zinātniskā arhīva signatūra
F – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves signatūra
LEBM – Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs
LU LVI – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

BIBLIOGRĀFIJA/BIBLIOGRAPHY

1. Alsupe, Aina, Kargāne, Ausma (1988). *Tautas lietišķā māksla Padomju Latvijā*. Rīga: Zinātne.
2. Atasoy, Nurhan, Denny, Walter B., Mackie, Louise W., Tezcan, Hülya (2001). *İpek: Imperial Ottoman Silks and Velvets*. London: Azimuth Editions.
3. Atasoy, Nurhan, Uluç, Lâle (2012). *Impressions of Ottoman Culture in Europe, 1453–1699*. Istanbul: Armaggan Publications.
4. Biedrońska-Słotowa, Beata, Kowalska, Joanna Regina (2003). *Za modą przez wieki: Ubiorzy z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie*. Kraków: Muzeum Narodowego w Krakowie.

5. Dahrén, Lena (2013). Printed Pattern Books for Early Modern Bobbin-made Borders and Edgings. *Kunsthistorisk Tidskrift*, 82(3), pp. 169–190.
6. Dahrén, Lena (2014). Fashioning the Early Modern Swedish Nobility – mirrored in preserved 17th-century liturgical textiles. In: T. Engelhardt Mathiasen, M.-L. Nosch, M. Ringgaard, K. Toftegaard and M. Venborg Pedersen (eds.). *Fashionable Encounters: Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*. Oxbow Books, pp. 105–118.
7. Dahrén, Lena (2015). Folkliga knypplingar i jämförelse med knypplingar av guld och silve. In: Margareta Nockert (ed.). *Konstnärlig kultur: Agnes Geijer och textilforskningen*. Uppsala: Upplandsmuseet, pp. 243–262.
8. Dillmont, Thérèse de (1886). *Encyclopedia of Needlework*. France: Editor Mulhouse.
9. Jansone, Aija (2016). 19. gs. beigu – 20. gs. sākuma Zemgales vēveru grāmatas. No: *Arheoloģija un etnogrāfija*. XXIX. Rīga: Zinātne, 176.–192. lpp.
10. Jansone, Aija (sast.) (2019). *Somu audēju grāmata*. Rīga: Zinātne.
11. Jansone, Aija (2020). Izšuvumu rakstraudži Latvijas teritorijā (19. gs. – 20. gs. pirmā puse). No: *Arheoloģija un etnogrāfija*. XXXI. Rīga: Zinātne, 176.–196. lpp.
12. *Journal des Dames et des Demoiselles*, 1878. Paris.
13. Maskareli, Draginja (2018). To the Altar and Beyond: Hidden Traces of Women's Wedding Clothes in the Treasury of the Parish Church in Prčanj. In: *The Narrative Power of Clothes: Proceedings of the ICOM Costume Committee annual meeting, London, 25–29 June 2017*. Pieejams: <http://network.icom.museum/costume/publications/proceedings-of-the-icom-costume-committee-annual-meeting-in-london-2017/L/0/> (skatīts 20.10.2021.).
14. *Muster Altdeutscher Leinenstickerei*. 1880. Berlin.
15. Nylén, Anna-Maja (1977). *Swedish Handcraft*. New York: Van Nostrand Reinhold.
16. Priberga, Dagmāra (2016). *Mežģīņu mantojums Latvijā: Senās mežģīnes. Praktiskā grāmata*. Rīga: Latviešu tautas mākslas savienība.
17. Schmitz-von Ledebur, Katja (2016). *Gottes Lob: Kirchliche Textilien aus der Zeit Maria Theresias*. Wien: KHM – Museumsverband.
18. Surdokaitė-Vitienė, Gabija (2014). Augalinis ornamentas XVIII a. audiniuose: kilmė, motyvai, mados. In: Aleksandra Aleksandravičiūtė (sud.). *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 162–192.
19. Surdokaitė-Vitienė, Gabija (2019). Siuvinėti liturginiai rūbai Dzūkijoje: kilmė, stiliai, ornamentai. *Dainava: dzūkų kultūros žurnalas*, 1(37), p. 35–45.
20. Surdokaitė-Vitienė, Gabija, Poligienė, Svetlana (2018). Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios liturginės tekstilės rinkinys. In: Mindaugas Paknys (sud.). *Po Trakų Dievo Motinos karūna* (Acta Academiae Artium Vilnensis, 90). Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, p. 209–254.

CROCHET-DECORATED LITURGICAL TEXTILES IN LATGALE IN THE END OF THE 19TH AND IN THE 20TH CENTURY

Aija Jansone

Dr. hist., researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia; Head of Ethnography Department, Ethnographic Open-Air Museum of Latvia.

Research interests: history of development of textiles, handicrafts and clothing in Latvia in the context of the cultural history of Europe, development of applied art in Latvia and exile.

The study covers liturgical textiles in Latgale. The paper focuses on one of the more widespread and little-researched techniques, i.e. crochet. The material analysis is based on 260 crochet-decorated liturgical textile samples collected in Latgale, which allows one gain a deeper insight into the execution of the white clothing of Catholic priests (the alb and the surplice) and altar coverings as well as involving local women in the making of these textiles, and further influence of this on the creation of household textiles within the local communities.

This study applies methods such as material classification, cultural and historical, as well as statistical methods.

Key words: crochet, lace, liturgical textiles: alb, surplice, altar covering.

Summary

In order to identify Catholic liturgical textiles in churches (in place), visual material and liturgical textile descriptions as well as make a scientific evaluation of the collected material, within the 2018 University of Latvia State Research Programme, “Interaction of Individual, Society and State in the Common Process of Latvian History: Conflicts of Values and Formation of Common Values in the Stages of Historical Fractures”, the author started work on the scientific problem “The Role of Latvian Catholic Church Textiles in the Development of Vernacular Aesthetic Values”.

In view of the large amount of material, research of Latvian Catholic Church textiles was started in the cultural and historical region of Latgale. As of 2021, a total of 2100 Catholic liturgical textiles have been identified. These examples illustrate the influence of European cultural processes on the spread and learning of handicrafts and on the development of aesthetic values in the current territory of Latvia in the 17th–20th centuries.

Publication of liturgical textiles ornamented with crochet elements, based on materials collected in Catholic churches of Aglona, Baltinava, Balvi, Krustpils, Preiļi, Rēzekne, Riebiņi, Vārkava, Viļaka, Viļāni districts

in Latgale from 2018 to 2021, will show the diversity, artistic quality, and stylistic execution, composition of ornaments as well as highlight the link with the development of folk art of the time in Latvia.

The craft of crochet is a relatively new handicraft, having been introduced in Latvia at the end of the 19th century through the influence and expansion of cities, churches, manors, and handicraft stores.

All through the 20th century, the crochet technique has been used in the ornamentation of liturgical textiles such as the *alb* and *surplice* as well as *altar covers*. A large portion of the demand for crochet ornamentation was satisfied by specialised workshops, but in the countryside many churches managed to do with the help of local handicraft practitioners who nonetheless produced high-level artistic quality.

The collected material illustrates the diversity of liturgical textiles ornamented with crochet techniques. They also show how these textiles both reflected the time (beginning of the 20th century), technologies (crochet), materials (linen, cotton) and development of the technique as well as the local countryside handicraft masters' skills and understanding of the beautiful and practical.

The typical *alb*, *surplice* or *altar cover* was made from fine linen or cotton threads and embroidered with 5–56 cm wide crochet lace band made from fine, white threads (Tables 1, 2). The patterns used were determined by the knowledge, experience, and sense of beauty of the specific seamstress doing the work. For example, in adornment of liturgical textiles by local women, the most popular elements of the crocheted lace were geometrical ornaments characteristic to Latvian folk art. Along with these were flower, grape vine, and sun motives. As expected, about 1/3 of the ornamentation was devoted to religious themes such as the cross, monograms of Christ, sacraments, and angels (Table 3).

At the beginning of the 20th century, there was a notable synergy between the work of the church and the local women. Local materials were used to create liturgical textiles (in particular, fine linen textiles). The *alb* to this day is created using the traditional straight threaded shirt cut. The local craftsmen in turn borrowed European handicraft techniques such as crochet, new materials (textiles, threads, embroidery materials etc.) and new compositions and designs that were used in the creation of their clothing, interior décor and bed linen. This improved the cultural life of the locals, widened their horizons and developed their creativity. Over time these new skills have become deeply rooted in the local culture and today they have become an integral part of Latvian applied art.